

Civilization Boundaries
Цивилизационни граници

КОЛОНИАЛНАТА ЕКСПАНЗИЯ НА ФРАНЦУЗИ И БРИТАНЦИ В СЕВЕРНА АМЕРИКА: ВЪЗХОД И СБЛЪСЪК, 1748 – 1763 Г.

Милен Кънчев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В статията се разглеждат основните концепции за колониалната експанзия в Северна Америка в средата на XVIII век: *frontier* на Фр. Търнър и *middle ground* на Р. Уайт. Представена е нова концепция за вариативност и динамика в процеса на експанзия – *terra media*, развиваща генерализиращия конструкт *middle ground*. Обоснована чрез *terra media* е хипотезата за наличие на квазиимперия – общност, обединена от чувство за принадлежност и свързаност с колониалната империя, характерно както за индианските племена, така и за европейските колонии, което се проявява след изчезването на колониалните империи в пространствата на тяхната експанзия.

Keywords: middle ground; frontier; colonial empire; colonial expansion

През XVIII век тектониката на международните отношения в Европа ражда нови глобални империи. На разстояние един океан между колониалните микросветове на европейските сили се задвижват процеси, които в перспектива ще имат не по-малко влияние над реорганизиращия се световен ред. Все още в стадий на проучване, картографиране и създаване на малки пионерски общности през XVII век, в продължение на осемнадесетото столетие Северна Америка се превръща в територия, на която се сблъскват разширилите се колониални граници на французи и британци. Британците населват атлантическото крайбрежие на континента, заставяйки французите да търсят вход към вътрешността на сушата в периферните зони на американското крайбрежие, през устията на р. Сейнт Лорънс от север и на Мисисипи от юг, в опит да прокарат търговски артерии между Канада и Карибите.

Границата, дефинирана като понятие в трудовете от края на XIX и началото на XX век, е онази аморфна ничия територия, на която се сблъскват колониалната цивилизация с автохтонното население, създавайки нова среда – мултикултурна екосистема, в която по-силните и приспособяващите се надделяват. Върху тезата за границата на Фр. Търнър от последното десетилетие на XIX век

(Turner, 1920) Ричард Уайт изгражда своята концепция за *междинната земя* (англ. *Middle Ground*) (White, 1991), която еволюира от *граничната теория* на Търнър и същевременно се явява опит за намиране на компромис с противоположния ѝ се възглед на *New Western* школата в западната историография (Massip, 2012: 239 – 248). Понятието *граница* (англ. *Frontier*¹⁾) в концепцията на Търнър и *междинната земя* при Уайт излизат извън контекста на времето и пространството, за което се отнасят. Концепцията на Уайт разглежда не само материалното пространство, но и човешкия субстрат, поставен в обща среда, който се различава етнически, културно, езиково, икономически, политически, цивилизационно, но близостта и непрекъснатият обмен започват да изграждат нови и дори по-силни връзки от изброените разлики.

Условие за възникване на междинната земя е конфронтацията между империя и съществуващи в нея социални организации, общи нужди, относителен баланс на силите в територията, който не позволява на една от страните окончателно да надделее над другата (*Uaiim*). Нова Франция е идеалният пример в това отношение: французите не само не изтласкват и не унищожават индианците в претендираните от Бурбоните американски територии – те се нуждаят от тях за развитие на колониалната икономика и търговия и за водене на войни.

Търнър разглежда процесите, развиващи се в граничната контактна зона между колониалния европейски свят и териториите на местното туземно население, от позицията на сблъсък, конфликта между варварската и колонизаторската цивилизация, съпроводен от похода на европейските колонисти на Запад. Търнър първи дефинира границата като ареал, район на сблъсък, а не разделителна линия. Границата създава нов тип хора, освободени от моралните окови и догмите на европейската цивилизация, абсорбирали ритуалите на индианските си съседи, включително някои от тях съвсем варварски, но същевременно амбицирани да овладеят и цивилизоват земите им. Уайт приема част от аргументите на Търнър, оставяйки конфликта като маргинална съставка в процеса на контакт и съвместно съжителство. Той извежда на преден план взаимоотношенията, взаимното проникване на местната и новодошлата цивилизация и създаването чрез непрестанния контакт на нов свят, междинна култура на непрекъснат диалог и опит за разбирателство въпреки честите недоразумения. Конфликтите са възможни поради недоразумения, породени от цивилизационните разлики. Европейците приемат законите на индианското битие. Един от тях е непрекъснатото противопоставяне между отделни племена или племенни съюзи, т.е. насилието не е привнесено от европейците. То е част от цивилизацията на индианците, в която сблъсъците са ежедневие. По такъв начин ирокезката коалиция на Шестте народа ще овладее Северозапада, чероките ще властват в района на Южните Апалачи, а команчите ще създадат собствена империя в сърцето на Средния Запад, потискайки по-слабите

племена, понякога стигайки дори до геноцид. Други, като навахо и алгонкинските народи, ще се борят за оцеляване под ударите на по-могъщите племена. Тъкмо изстребителната война, която водят хуроните срещу алгонкинските племена, води до изселването на алгонкинците към района на Големите езера под протекцията на Франция. Белите заселници в мирогледа на индианското население от първите векове след контакта са приемани като едно по-многобройно племе. Постепенно те възприемат ценностите на индианците – и техен мотив вече не е само заселването на земята, а нейното овладяване от враждебните съседи. Но в *terra media*²⁾ сме свидетели в повечето случаи на индианското схващане за завладяване, а не на конкиста от европейски тип³⁾.

Теорията на Уайт има много по-тясно приложение в района на север от долината на р. Охайо и около Големите езера, където между французите и селищата в *Pays d'en Haut* се създава действително зона на съвместно мирно битуване и проникване. Но този регион е фрагментарен, разположен в центровете на непрестанен обмен с французите, където европейци и индианци живеят заедно, търгуват, възприемат общи черти на поведение, обичаи и конкретни очаквания един към друг – накратко, създават нова екзистенция, различна от съществувалата допреди контакта. Тези центрове са притегателни за индианците, но самите противоречия между племената еманципират от центъра част от тях. Много племена орбитират в районите с френско присъствие, без да се установяват твърдо, само силни и влиятелни кланове, като сенека или отделни селища на отава, чипева, потаватоми са закрепени в региона. Така част от хуроните в Детройт през 40-те години ще се отдалечат от френските търговски пътища, слизайки към р. Уабаш. Маями също ще заменят лоялността към Франция с евтините британски стоки. Отделни елементи от отава неколкратно сменят лоялността си. В началото на Войната за австрийското наследство недоволните от отношението на англичаните шони напускат британската сфера и се озовават във френската зона (Peckham, 1940: 36). В края на войната британците събират на конференция в Ланкастър, Пенсилвания (1748 г.), племена доскоро номинално под влиянието на французите – маями, хурони, шони (Peckham, 1940: 37). Липсата на лоялност и блуждаенето между френския и британския център оставят тези племена в една ничия територия от гледна точка на културни влияния и традиции. Те се докосват до *terra media* и в същото време са носители на старите архетипи от времената преди контакта. Тези процеси показват, че теорията на Уайт е императив само във вътрешната френска зона в близост до Големите езера и притоците им, както и в горните земи на север от езерата, през които циркулира френската търговия. В отдалечените територии, претендирани и от двете европейски колониални сили, лоялностите непрекъснато се менят. Френското влияние се запазва почти доминиращо до средата на века до земите около р. Охайо, където английското присъствие става все по-осезаемо по време на Войната за австрийското

наследство. Но гъсто населената и удобна за търговия зона по долината на р. Охайо, която е най-близката връзка към р. Мисисипи и оттам – към Мексиканския залив, се оказва на границата на британската и френската *terra media*, претендирана и от британци, и от французи, населявана от местни жители, които не са попадали за дълго в орбитата на нито една от европейските империи. Тук следва да бъдат въведени ясни критерии за проявленията на *terra media*. Ще използваме основата на Уайт, съответно френския пример, за разлика от пълното ѝ отричане от автори като Авар⁴.

Във фрагментарните центрове на чест контакт и непрекъснат обмен е налице *terra media superior* (Илинойс), докато в зоните, обитавани от орбитиращ между английския и френския център племена сме свидетели на *terra media inferior* (Охайо). Съответно съжителството, което води до обща социална среда, какъвто е случаят в района на Монреал и Големите езера, следва да се определи като *terra media ultima*. Именно там, в тази абсолютна *terra media ultima*, търсим следите на *квазиимперията* – понятие, с което ще обозначим чувството за принадлежност и изконна свързаност с колониалната империя, което жителите на територията имат, независимо дали са коренно население, метиси, или заселници и техни потомци. В квазиимперията цивилизационният контакт не е водещ фактор както при *terra media* (която е негова функция), той е предпоставка. Важна е принадлежността към определен цивилизационен порядък, който възплъщава всяка отделна империя, т.е. квазиимперията – тогава, когато е опосредствана от контакт, възниква след него и след като имаме вече установена *terra media*. Наличието на *terra media ultima* е сигурен знак за квазиимперия, която ясно се индикира едва след като е откъсната политически от корпуса на колониалната империя – продължава да бъде притегляна от основното тяло, развива митология, свързана с общото минало, консервира в себе си законите и ритуалите, създадени и възприети във времеви и пространствен континуум на общо съществуване и взаимно проникване със старата имперска цивилизация. При различен мащаб и контекст подобен конструкт можем да разграничим и в Съединените американски щати по време на Войната за независимост и непосредствено след нея. Тогава представители на свързаната с Британия квазиимперия се налага да бъдат лустрирани, изселени и дори унищожени, сред тях включително и някои индиански племена, традиционно лоялни на Британската империя.

За да дадем ясна представа за динамиката на експанзията и да онагледим така развитите концепции, ще очертаем насоките на европейската колонизация. До 1775 г. жителите на Тринадесетте колонии се възприемат като поданици на британския крал – дори в напреднала фаза на бунта те все още не осъзнават недоволството си като революция, предопределена да създаде една нова нация. Географската отдалеченост на Британска Америка от метрополията и икономическият подем, съчетан с неконтролиран демографски прираст,

убеждават автори като Волтер да твърдят далеч преди избухването на конфликта в колониите, че американците ще се отделят от Британската империя (Echeverria, 1957: 21).

През първия век от процеса на създаване на британски колонии в Северна Америка данните за броя на заселниците са оскъдни. През 1640 г. в британския парламент са представени обобщени сведения за броя на населението в Британска Америка, което се изчислява на 25 000 души от бялата раса – 60 процента от тях в Ню Ингълънд, а по-голямата част от останалите населяват най-старата колония – Вирджиния. По време на възстановяването на монархията през 1660 г. населението в Северна Америка е нараснало на 80 000 души – най-голям прираст има в лоялистките колонии – Вирджиния и Мериленд. Данните от 1689 г. сочат приблизителна цифра от 206 000 души. През 1721 г. населението на Тринадесетте колонии е около 500 000, като при следващите преброявания на два пъти се удвоява – през 1743 г. е 1 000 000, а през 1767 г. – 2 000 000. В навечерието на Американската революция, през 1774 г., населението в Британска Америка е около 2 500 000 души (Dexter, 1887: 29 – 30). Към 1763 г., когато след по-ранните холандски и скандинавски поселения, вече уседнали с десетилетия в Новия свят, е отбелязана огромна вълна от неанглоезични емигранти от Европа в посока Британска Америка (немци, швейцарци, френски хугеноти, ирландци и шотландци), потомствените англичани се оказват малцинство сред емигриращите към Северна Америка европейци (Thistlethwaite, 1966: 501). В периода 1700 – 1776 г. близо четвърт милион шотландци от Ълстър (окупирана от англичаните област в Ирландия, където са заселвани бунтуващи се шотландци) пресичат Атлантика и се заселват в Тринадесетте колонии. Ълстърските шотландци били известни като размирен елемент, което впоследствие се оправдава, след като хиляди от тях се стичат в редиците на Континенталната армия на Вашингтон. Само в Пенсилвания през 1776 г. са преброени 110 000 германци, потомци на избягали главно от Палатината по време на погромите през Войната за испанското наследство. Немските емигранти, подобно на шотландците, са отблъснати от англиканските общества в Ню Йорк и Бостън главно поради религиозни причини. Много от тях навлизат в планинските райони на Шенандоа и Саскуехана (в днешния североамерикански щат Ню Джърси), където упорито разчистват пустошта и я превръщат в обработваема почва. Друга важна група, която променя облика на ранните предимно английски колонии, са африканските роби, които от 60 000 през 1715 г. наброяват 300 000 през 1760 г. (Thistlethwaite, 1966: 501 – 502).

За разлика от британските си съседи френските колонии в Северна Америка не успяват да привлекат сериозен миграционен поток – по време на първото преброяване на населението в Северна Америка през 1665 г. в Нова Франция са отчетени 3215 души. В началото на Войната за австрийското наследство

броят на французите във френските колонии Канада и Акадия е 50 000 души (Thistlethwaite, 1966: 511), през 1754 г. са 55 000, а в периода 1760 г. – 1765 г. се задържа около 70 000⁵⁾.

Посочените данни показват огромната диспропорция между населението на британските и френските колонии в Северна Америка в средата на XVIII век. Още по-внушително изглежда тази разлика, когато се погледнат картите, показващи заемащата от тях територия. Французите са разпръснати в огромните пространства на Канада и Луизиана, докато многократно надвишаващите ги по брой жители на британските колонии населяват компактна територия, затворена между Апалачите и бреговете на Атлантическия океан.

Малкият брой на френските колонисти се предопределя от структурата на френската експанзия в Америка – тя има три ядра: търговия, зависеща главно от добива на кожи; военно направление, разчитащо на водните комуникации, и дипломатическа дейност – французите създават съюзна мрежа от индиански племена, която е определяща за сигурността и търговията, т.е. за другите две направления. Френската империя в Америка има един център – разположен в устието на р. Сейнт Лорънс, откъдето генерал-губернаторът, колониалната търговска компания и църквата контролират търговията на кожи и навлизането на френското влияние дълбоко в хинтерланда (Thistlethwaite, 1966: 528). Френската практичност осигурява свръхразтегната върху огромна територия колониална империя, зависеща от малък брой заселници, мисионери, търговци и ловци на кожи, която в същото време се превръща в успешна икономическа инициатива. Тази привидна предприемчивост на французите, осъществена с оскъден човешки потенциал, в дългосрочен аспект ще се окаже слабост срещу плътното заселените колонии на Британска Америка (Thistlethwaite, 1966: 528). Британските колонии се развиват стремително благодарение на създадената в Европа представа за тях като утопични общества на американците, с които се свързват най-ранните идеи на европейците за просветено управление. От тях мислителите от епохата на Просвещението ще се вдъхновят, за да напишат своите монументални произведения. Волтер⁶⁾ посочва, че най-ярките примери за религиозна толерантност са именно законодателството на Уилям Пен, приложено в колонията Пенсилвания, и Основополагащи конституции на Южна Каролина, създадени от Джон Лок през 1669 г. Дори преди философските трудове на просветителите да започнат да споменават американците, слуховете за Америка привличат европейците – през 1731 г. например в Каролина се заселват 370 френскоговорящи швейцарци и основават собствено селище (Echeverria, 1957: 17). Темповете, с които поданиците на европейските монарси започват да емигрират към Америка, принуждават местните владетели да предприемат мерки, за да преустановят загубата на население от неочаквано породения интерес към Америка от средата на XVIII век. Поощрявани от европейските монарси, редица автори

започват да разсъждават върху физиологичните и интелектуалните промени, които настъпват с преселниците, установили се в Америка и с техните потомства. Писатели като Буфон и Калм развиват почти невероятни теории за климатичните особености на североамериканския континент, които допринасят за умственото и физическото изоставане на обитателите му. Де Поу дава още по-аргументирано звучащи доводи в изданието през 1768 г. труд „Философски изследвания относно американците, или интересни бележки, които да послужат за историята на човешкия вид“, субсидиран от пруския крал Фридрих Велики по време на престоя си в двора му (De Paw, 1768: 8). Той сочи, че същите фактори на средата, които причиняват физическа слабост и интелектуална деградация на местното население на Америка, влияят и на европейските емигранти. „Добрият дивак“ на Русо е разкрит от Де Поу като дегенерат (Gerbi, 1973: 54 – 56). Енциклопедистът Корнелиус де Поу разкрива отблъскващи подробности за бедната американска почва, уродливите животни, зловещите европейски опити за колонизация и неуспешните експерименти за развъждане на животни от други континенти в Америка (De Paw, 1768: 18). Енциклопедичният труд на Де Поу е част от политиката на Фридрих Велики за спиране на изселването на местните жители на Пруссия към Новия свят, съответно за привличане на население към пруските територии. С тази цел в Хамбург – основното изходно пристанище на немските емигранти, той дори създава специална агенция, която да следи и възпира готвещи се за емиграция пруски поданици (Echeverria, 1957:11).

Докато френската и британската колониална експанзия в Северна Америка набират сили, в Европа двете метрополии се сблъскват неколкостранно в рамките на по-малко от век. Всяка от тези войни дава отражение и на отношенията между съседните им колониални територии на американския континент. Тези сблъсъци започнали като дребни погранични конфликти, в които основните военни сили били съставени от съюзни на всяка от европейските сили индиански племена. Локалните американски войни постепенно добили по-мощни измерения главно благодарение на пренаселилите се британски колонии, които все по-често започнали да обръщат поглед към огромните пространства на Френска Канада. Французите били далеч по-малобройни, но уникалната им дипломатия спрямо индианските племена мобилизирала на тяхна страна народите на алгонкините⁷⁾, населяващи района около Големите езера.

В британската историография всяка от тези войни е свързана с име на владетел: Войната на крал Уилям (1688 – 1697 г.), Войната на кралица Ан (1702 – 1713 г.)⁸⁾, Войната на крал Джордж (1744 – 1748 г.), наричана още Войната за Ухото на Дженкинс, а във френския исторически наратив съответно са известни като Първата, Втората и Третата междуколониална война. През дългия XVIII век има и още една война между колониите на Френската и Британската империя в Северна Америка – Френската и индианската война

(1754 – 1763 г.), която от 1756 г. се превръща в част от по-мощния конфликт, наречен Седемгодишната война (1756 – 1763 г.) и обхваща всички заселени от хора континенти. Като продължение на имперския конфликт в Америка по време на Седемгодишната война се разглежда Войната за американската независимост (1775 – 1783 г.), в която Франция не участва с континентални колонии в Северна Америка. Тя е основен съюзник на обявилите независимост от Британия Тринадесет колонии на атлантическото крайбрежие, прашайки подкрепления от Европа. До Седемгодишната война тези конфликти са локално копие на големите имперски сблъсъци в Европа. Конфронтацията от 1756 – 1763 г. за първи път разглежда като основен залог колониална Америка.

След Войната за австрийското наследство французите изпращат военна експедиция по бреговете на р. Охайо, за да бъдат възобновени клетвите на местните племена, доскорошни съюзници на Франция. Въпреки че успяват да подновят съюза с част от тези племена, французите осъзнават, че британските колонии вече са започнали да простират необратимо влиянието си по тези земи, замествайки вакуума, оставен от французите по време на войната, завършила през 1748 г.

Прекъсването на традицията на даровете и снабдяването със стоки по време на войната отчуждава племената по р. Охайо, които до този момент са търгували главно с французите, разрушавайки крехката стабилност в *terra media*, и това бележи началото на упадък на френската колониална империя в Америка.

Кризата в отношенията на французите с неотдавнашните им съюзници не води до директен конфликт с британците. Няма една-единствена линия, по която да се натрупва напрежение. Различни племена са в определени отношения с различни групи от двете европейски империи. В долината на р. Охайо се срещат границите на двете френски колонии – Луизиана и Канада. Индианците комуникират некоординирано с всяка от тях. От трета страна, Британската империя е представена не от един център в Америка, а от няколко страни – най-активните в района на Охайо колонии Ню Йорк, Пенсилвания и Вирджиния, частната компания за Охайо, мнозина независими търговци и опортюнисти – всички те поддържащи собствени съюзи и вражди с различните индиански селища. Съвсем отделен актьор е съюзът на Шестте народа, който постепенно попада в орбитата на британците, които осигуряват повече и по-ценни стоки на ирокезите. Европейските стоки, най-вече оръжието и муниците, помагат на ирокезите да наложат влиянието си над останалите племена (White, 1991: 224).

Първите колонисти от пренаселените британски колонии вече са прехвърлили Апалачите и започват да се заселват в близост до индианските поселения, създавайки нова зона на контакт с местното население, която заема от френския опит, но привнася и нови елементи. Мирът от Екс-ла-Шапел⁹⁾

оставя неясни граници между британци и французи в Северна Америка. Възползвайки се от това, група търговци, търгуващи във Вирджиния и Пенсилвания, получават грант от краля за построяване на селище на р. Охайо, както и специална монополна привилегия за търговията с индианците по реката. Французите също имали претенции за района на р. Охайо, подсилвани и от построения от тях форт Дюкен, от който контролирали търговията с индианците. За французите било от изключителна важност да запазят приятелски настроените индианци на своя страна, за да могат да се конкурират с многочислените британски поселения.

Поради особения релеф на американското източно крайбрежие единственият проход, свързващ атлантическите брегове, дом на Тринайсетте колонии, с американския запад, се намира в северната част на Апалачите и извежда пресичащите го в долината на р. Охайо. Другият сухоземен път минава далеч на юг през земите на враждебни индиански племена и териториите на испанска Флорида. Английската експанзия отвъд Апалачите притеснява французите, които започват да укрепват фортовете си в района. През 1753 г. младият Джордж Вашингтон се появява при разклонението на реките Алегени и Мононгахела¹⁰⁾ и отбелязва в дневника си, че позицията е чудесна за форт, който да държи под контрол и двете реки. На 11 декември 1753 г. Вашингтон, все още майор от колониалните милиции, посетил форт Лъобьоф и предал на коменданта му капитан Легардьор дьо Сен Пиер следното послание от губернатора на Вирджиния Робърт Динуиди: *„Всеизвестно е, че земите по протежението на р. Охайо в западната част на колонията Вирджиния са собственост на Британската корона. Ето защо породил безпокойство у мен слухът, че френски отряди издигат фортове и селища по тази река в земите на Негово величество“* (Washington, 1754).

Тези изявления показват, че британската поява по долината на р. Охайо не е обикновена авантюра на търговци и колонисти, а имперска експанзия. Въпреки кралските грантове за търговия по р. Охайо това нашествие не е координирано тясно с Лондон, а се ръководи от губернатора на Вирджиния (Washington, 1754: 194). Спорно е доколко британската имперска стратегия към този момент предвижда заселване на колонисти във вътрешността на континента. Великобритания през XVIII век е подчертано морска империя без обширни континентални притежания, каквито ще придобие по-късно в Северна Америка, Индия и Африка. Американските колонии са администрирани от държавния секретар на Южния департамент, който отговаря за Южна Англия, Ирландия и Уелс. От друга страна, държавният секретар на Северния департамент отговаря за Северна Англия и Шотландия, както и за отношенията с Русия, Швеция, Дания, Холандия и Свещената римска империя. През 1782 г. външните направления на двата департамента ще се обединят във Форин офис. Тази подредба е показателна къде е мястото на американските

владения в имперската йерархия – те са следващата фаза на английската, а впоследствие британска експанзия след Ирландия. Отдалечаването от морския бряг на териториите под надзора на британската власт би било пречка за ефективния контрол. Прехвърлянето на Апалачите от британски колонисти и навлизането в номинално френските територии е ръководено от местната колониална власт до средата на века. В имперския център има само смътна представа за случващото се на американския континент. Интересът в имперския център към американските колонии ще се появи с нарастващите баланси по търговските отчети, отразяващи обмена между метрополията и отвъдморските територии.

Именно имперската липса на загриженост за американската периферия, проявена от европейските дипломати, е причина и за неясно поставените граници между британските и френските колонии в Северна Америка в края на Войната за австрийското наследство. Това подценяване на американските колониални владения предвещавало нов конфликт. Настъпването на британските заселници започва да става осезателно през следващите пет години. Французи и британци строят фортове и изпращат отряди в индианските земи, водейки надпревара за Охайо. През 1753 г. Франция и Британия са във фактическа, необявена официално война, локализирана на американския континент.

От писмената кореспонденция на Робърт Динуиди със сър Томас Робинсън от пролетта на 1755 г. разбираме за напредналата подготовка за война в Америка¹¹⁾, като губернатор Динуиди уточнява, че всички тези планове са изцяло зависими от финансирането, получавано от Британия, с оглед „чудовищните“ по неговите думи разходи за прекарване на коне, фургони и артилерия през планините Алегени (Северните Апалачи). Според Динуиди без закон от британския парламент за задължаване на всички колонии да осигуряват провизии за армията, губернаторите не биха били в състояние сами да убедят собствените си колонии да осигурят средства¹²⁾. Положението е подобно в края на 1755 г. – през ноември Динуиди уведомява граф Халифакс¹³⁾ за ежеседмично пристигащите новини за издевателства на французите и техните индиански съюзници спрямо невинните британски колонисти, включително за посегателства срещу живота и собствеността им и вземане в плен на млади жени. Експедицията на Брадък, за която Динуиди разказва на сър Том Робинсън, е претърпяла провал. Колониалните войски се оттеглят в Пенсилвания, останали без провизии, и Динуиди се тревожи как ще успее да убеди колониите да осигурят припаси.

Губернаторите на Вирджиния и Масачузетс са сред основните фактори, опосредстващи отношенията на колониите с метрополията. Тяхната богата кореспонденция с влиятелни представители на Британския парламент и правителството постепенно създава представи за заплахата, която вещаят французите за британските колонии. Картини на зверства и погроми, на загубена

чест и вероломно френско проникване в законни британски територии, на нерегламентирано проникване и подбуждане на индиански атаки ще бъдат пресъздадени в речите и дебатите в Парламента, оформяйки съзнанието на членовете му за неизбежна нова война. Тези писма свидетелстват и за една специфика на американското общество, която ще стане водеща негова черта след Седемгодишната война – нежеланието на американските колонисти в Британска Америка да плащат за защитата, осигурявана от Британия, както и да заделят част от имуществото си за военни кампании.

През 1756 г. кризата в Америка принуждава европейските дворове да се намесят. Някои съюзни сили търсят уреждане на стари вражди и претенции в Европа. Лондон и Париж се конфронтират главно за спорната територия в Америка. Това е моментът, в който интересите в отвъдморските територии вземат превес над европейската политика на двете сили. Хора като Динуиди са успели да убедят имперския център в значимостта на американската периферия и да въвлекат империята във война с най-могъщия си съперник, изоставяйки принципа „нека американци да се бият с американци“, отстояван от Лондон през първите години на военни сблъсъци в Северна Америка. На 17 май 1756 г. кралят на Британия обявява война на френския крал. Няколко дни след това, на 27 май, в своя реч в Парламента кралят заявява, че нанесените щети и продължителни вражески действия в Америка са повлияли силно на решението му, въпреки че последният аргумент е било окупирането от французите на о. Минорка в Средиземно море.

Френското нападение срещу Северна Германия през Седемгодишната война има за цел завладяване на Хановер – родовото владение на британската управляваща династия в германските земи, което да се използва като разменна монета срещу очакваните британски успехи в Северна Америка, където, на французите било ясно, силите са несъразмерни. Целите се променят, след като австрийците, участващи във френската коалиция, губят битката при Льойтен, а французите – при Росбах, от британския съюзник Прусия¹⁴⁾. Французите успяват да бъдат равностойни на многобройния враг в Северна Америка почти пет години. Поради липса на свежи подкрепления, пътят за който е пресечен от британската морска блокада, доведена до изтощение, през 1760 г. Френска Америка е завладяна. Неблагоприятното развитие на военните действия в Европа не оставя възможност на Париж да договори освобождаване на окупираните от британците територии в Америка. Успех на континенталното бойно поле е единственият шанс на френската коалиция за договаряне на *status quo ante bellum*¹⁵⁾ и възвръщане на загубените отвъдморски територии в Северна Америка, Африка и Индия. С несекващите британски субсидии и с цената на половин милион жертви, както и с благоприятното за Фридрих Велики оттегляне на Русия от войната¹⁶⁾, Прусия успява да удържи френско-австрийската офанзива в Германия¹⁷⁾. В същото време, превърнала се в едноличен господар на морета-

та, Британия печели не само от прекъсването на снабдителните и търговските връзки между Франция и колонииите ѝ, но и от монопола върху морската търговия, който установява във военния период (Kennedy, 1987: 134).

Изправена пред финансов крах и губеща на повечето фронтове по света, Франция е принудена да търси мир при неблагоприятни условия. Британците спорят помежду си дали да поискат Френска Канада, или печелившиите френски колонии в Карибите. Канада е необходима на Британия, за да бъде отстранена френската опасност за нейните собствени печеливши колонии в Северна Америка. От друга страна, френските карибски колонии Гуаделупа и Мартиника, произвеждащи ценната захар, в този период са сред най-успешните колониални начинания и привличат привържениците на търговската експанзия в Британия. Още по време на войната британският посланик в Пруссия е уведомен, че „*ние трябва да бъдем търговци, преди да сме войници*“ (Kennedy, 1987: 133). Стратегическата необходимост получава превес пред търговския интерес и британците сключват договора за мир срещу предаване в тяхна власт на индийските владения на Франция в района на Мадрас и премахването на френското влияние в Бенгалския залив и в Хайдерабад, африканската ѝ колония Сенегал и колонията Нова Франция (Френска Канада). От огромните територии на френската американска империя Париж запазва само архипелага Сен Пиер и Микелон край бреговете на Нюфаундленд като база за френските рибари. Обширната колония Луизиана е предадена на испанците в замяна на отстъпената от страна на испанските Бурбони на британците колония Флорида. Тази сложна дипломатическа маневра при преговорите за мир е изобретение на френските дипломати, отчаяно опитващи се да измислят начин как да не предадат на британците ключа към вътрешността на континента и към търговията по р. Мисисипи. Испанците са приемлива опция – те имат стратегическа нужда от Луизиана, която е буферната територия между испанско Мексико и Британска Америка, в същото време Испания вече не е империята от предходните столетия и няма средствата за мащабна колонизация на бивша френска Луизиана.

Спорът за колониалната експанзия в Нова Скотия и долината на р. Охайо превръща Британия в хегемон в източната част на Северна Америка и лишава французите от повечето им колониални владения по света. На политическите карти Франция изчезва като име от американския континент. Но същността на френската империя в Америка, а именно дълбоката обвързаност на съюзните на Франция индианските племена в *Pays d'en Haut* с техния Велик бял баща, многобройните *coueurs de bois*, мисионери и търговци от френски произход, потънали в горите на изгубената империя, хилядите метиси – потомци от смесени бракове на французи с местното население, населението на Монреал и Квебек, остават да напомнят за френското владение.

Седемгодишната война граничи с епоха на индустриален и културен напредък в Европа, довела до процеси на децентрализация и революция. Първата голяма революция на това ново време избухва в американските колонии на Британия, но политическите и философските ѝ устои се коренят в центробежните сили в британското общество, запазили близо век след Славната революция идеите за правата на индивида. Докато в Америка се бунтуват срещу следвоенните налози и засилването на военната администрация в колониите, в Англия Едмънд Бърк, Томас Пейн и редица изявени виги защитават недо-волството на американците.

Рухването на френската колониална империя в Северна Америка се оказва от решаващо значение за промяната в отношението на Тринадесетте колонии към собствената им метрополия. Врагът в лицето на французите, срещу когото са търсели закрилата и военната помощ на Британия, вече не съществува. В същото време, индианските съюзници на французите не приемат примирието, постигнато между Лондон, Париж и Мадрид, и продължават военните действия в периферните територии на Британска Америка. Вековният съюз на много от племената в *terra media* – района на Големите езера и Луизиана – с френските колонисти е превърнал местните индиански племена в част от квазиимперия, те са израсли със съзнанието, че са деца на Великия бял баща (френския крал), и тази тяхна лоялност продължава дори в реалността след оттеглянето на французите от Канада. Войната на Понтиак и значителните загуби, които индианският съюз причинява на британците, принуждават британската администрация в колониите да търси мир с индианците, поели по пътеката на войната.

В Европа Франция постепенно губи влиянието си в голяма степен поради ангажимента в Америка, от което се възползват централните и източните европейски империи, за да започнат поделянето на Полша. А в украинските степи Русия настъпва успешно срещу загубилата френските протекции Османска империя, което отваря Източния въпрос и създава условия за дезинтеграцията на европейските владения на османците.

Британската доминация в Северна Америка след Седемгодишната война ще доведе до свръхразтегляне на империята и естественото ѝ разпадане, оставяйки след себе си квазиимперия – подобна в много отношения на останките от Нова Франция.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. В текстовете на *New Western* школата е използван сходният термин *the Borderlands*, т.е. *пограничните територии*, за да се акцентира върху това, че става дума за огромен регион, а не за гранична ивица.

2. Въвеждаме това понятие върху схващането на Уайт, но внасяме вариации, с които да се разграничим от генерализирането в концепцията *middle ground*.
3. В случая на френските колонии – доколкото става въпрос за малки конфликти, а не за насочвани от френския център в Нова Франция войни срещу враждебни племена.
4. Жил Авар изцяло отрича съществуването на пространствата на обмен съгласно концепцията *middle ground* на Уайт. Вж. повече в Havard, G. (2013). *Revising French-Indian Relations in the Heart of North America*, In: Englebert, R. & Teasdale, G. *French and Indians in the Heart of North America, 1630-1815*, East Lansing: Michigan State University Press
5. Leslie, P. (1988). *Ethnonationalism in a Federal State: The Case of Canada*, Kingston, Ontario: Queen's University, p. 6; Данни от преброяванията във френските владения в Северна Америка могат да бъдат открити на поддържаната от Queen's University Kingston, Ontario електронна страница: <http://library.queensu.ca/data/census-1665-1871-1c>, както и на сайта, поддържан от канадското правителство: <http://www.statcan.gc.ca/pub/98-187-x/4151287-eng.htm#table1>
6. Възхищението на Волтер от американската религиозна толерантност и обществено управление е изразена във Voltaire (1763). *Traité sur la tolérance*, Paris: Bibebook, p. 23.
7. Това е събирателно название на народите около Големите езера, възприето в литературата по въпроса, изследваща многобройните племена от алгонкинската езикова група и някои елементи от ирокезоезичните и сиуезичните народи, живеещи заедно с алгонкиноговорещите. За повече информация – вж. в White, R. *The Middle Ground...*, p. 14
8. Названието на военната кампания, водена на североамериканския континент, като част от Войната за испанското наследство – кралица Ан обявява война на Испания и Франция на 5 май 1702 г. в Камарата на лордовете – стенограма на Декларацията за война и адреса на лордовете в: Cobbett's *Parliamentary History of England* (1810), vol. 6, London, pp. 16 – 17.
9. Днешният германски гр. Аахен.
10. В днешно време там е разположен гр. Питсбърг.
11. Letter from Governor Dinwiddie to sir Thomas Robinson (1755), in: *The Official Records of Robert Dinwiddie, Lieutenant-Governor of the Colony of Virginia Robert Dinwiddie, 1751 – 1758, First Printed from the Manuscript in the collections of the Virginia Historical Society*, vol. II, p. 15 – 16.
12. Ibid., p. 16.
13. Джордж Монтагю-Дънк (1716 – 1771 г.), Втори граф Халифакс, спомогнал за развитието на британската търговия с Америка, поради което бил известен като „бащата на колониите“.
14. Ibid., p. 1

15. Мир без териториални придобивки за всяка от страните (лат.).
16. Русия, начело с императрица Елисавета, която е враг на Фридрих Велики, обсажда Берлин и поставя Прусия на колене. Внезапната смърт на императрицата поставя начело на империята цар Петър II, осиновен от Елисавета немски княз, който обожава Фридрих и обявява оттеглянето на Русия от войната.
17. В този период под общото название Германия се обозначават стотиците малки немскоезични държавици на север от хабсбургска Австрия, както и няколко по-големи държави, сред които Прусия, Саксония, Бавария, Вюртемберг, Палатината (Пфалц) и хановерски Брауншвайг, който е в персонална уния с Британия, като родово владение на британската управляваща династия.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Turner, Fr. J. (1920). *The Significance of the Frontier in American History*, The Frontier in American History, New York: Dover Publications.
- White, R. (1991). *The Middle Ground. Indians, Empires, and Republics in the Great Lakes Region, 1650 – 1815*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Massip, N. (2012). *The Role of the West in the Construction of American Identity: From Frontier to Crossroads*, Caliban: French Journal of English Studies, No 31.
- Peckham, H. (1940). *Pontiac and the Indian Uprising*. Detroit: Wayne State University Press.
- Havard, G. (2013). *Revising French-Indian Relations in the Heart of North America*, In: Englebert, R. & Teasdale, G. *French and Indians in the Heart of North America, 1630 – 1815*. East Lansing: Michigan State University Press.
- Echeverria, D. (1957). *Mirage in the West: A History of the French Image of American Society to 1815*. Princeton: Princeton University Press.
- Dexter, F. (1887) *Estimates of Population in the American Colonies (From the Report of the Council of the American Antiquarian Society, presented at the annual meeting held in Worcester, October 21, 1887)*. Worcester, Mass.: Press of Charles Hamilton.
- The North America & The North American Continent, Thistletwaithe, Fr. (1966). In: Lindsay, J. O. (Ed.) *The New Cambridge Modern History*, vol. VII: *The Old Regime 1713 – 1763*. Cambridge: Cambridge University Press
- Leslie, P. (1988). *Ethnonationalism in a Federal State: The Case of Canada*, Kingston, Ontario: Queen's University.
- Gerbi, A. (1973). *The Dispute of the New World: the History of a Polemic 1750 – 1900*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

- Kennedy, P. (1987). *Rise and Fall of the Great Powers*, Sofia: Voenno Izdatelstvo [Кенеди, П. (1975). *Възходи падение на великите сили*, София: Военно издателство].
- Voltair (1763). *Traité sur la tolérance*. Paris: Bibebook.
- De Paw, C. (1768). *Recherches philosophiques sur les Américains, ou Mémoires intéressants pour servir à l'histoire de l'espèce humaine*. Tome 1, Berlin.
- Washington, G. (1754) *The Journal of George Washington: An Account of His First Official Mission, Made As Emissary from the Governor of Virginia to the Commandant of the French Forces on the Ohio, October 1753 – January 1754*. Williamsburg, Va.: Colonial Williamsburg (Facsimile reprint of 1754 Hunter edition).
- The Official Records of Robert Dinwiddie, Lieutenant-Governor of the Colony of Virginia Robert Dinwiddie, 1751 – 1758*. First Printed from the Manuscript in the collections of the Virginia Historical Society, vol. II.

THE BRITISH AND FRENCH COLONIAL EXPANSION IN NORTH AMERICA: RISE AND CLASHES, 1748 – 1763

Abstract. The article discusses the main concepts in the studies of North America colonial expansion in the middle of the eighteenth century: the frontier of Frederic Turner and the middle ground of Richard White. A new concept is introduced that measures the diversity and dynamics of the expansion process – terra media, based on and extending the space of the generic construct middle ground. The idea for terra media argues for a presence of a quasi-empire – a community united by a chain of relations and pertaining to the colonial empire, natural as for the local tribes as well as for the European colonies. Such continuum emerges after the fall of the empires in the spaces once belonged to the perished colonial powers within the areas claimed by their expansion policy.

✉ **Mr. Milen Kanchev, PhD student**

Faculty of History
University of Sofia
15, Tzar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: baskin@abv.bg